HVORDAN URBANE BØNDER REDDER VERDEN

SPIRE

HVA ER URBANT LANDBRUK?

Urbant landbruk omfatter alle former for dyrking av mat, dyrking i vann, dyrehold, urban skogdrift og kultivering av sopp i byer. Alle med litt plass i vinduskarmen eller på balkongen kan dyrke nyttevekster i potter og kar. Nyttevekster kan enten være spiselige planter og sopp, eller planter som fungerer som hjem for pollinerende insekter. I tillegg kan grønne vekster i byer bidra med økt luftkvalitet og vannhåndtering.

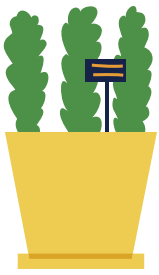

FN anslår at det finnes rundt 10 millioner urbane bønder i verden. Dette er mennesker som er delvis eller helt avhengig av maten de dyrker i urbane områder, enten det er for salg eller eget forbruk. Ofte inngår urban dyrking i en sirkulær økonomi i byene, der avfallsstoffer utnyttes i næringssyklusen. Her kan matavfall fra restauranter bli til gjødsel for bønder, kaffegrut brukes til å dyrke sopp, og urin fra mennesker kan brukes for å tilføre nitrogen til jorda.

Skillet mellom urbant landbruk og det tradisjonelle, rurale landbruket er ikke så tydelig, og det er heller ikke så viktig. Urban matproduksjon er ikke noen konkurrent til det tradisjonelle landbruket, men et supplement. Ved å dyrke i byene kan den enkelte forbruker få en økt bevissthet om hvor maten kommer fra og innsatsen bøndene legger i matproduksjon. Denne bevisstheten kommer også de mer tradisjonelle matprodusentene utenfor byene til gode, ved bredere forståelse av matproduksjon i befolkningen. Dette vil kunne gi en mer rettferdig fordeling av samfunnets goder også til de som har det viktigste samfunnsoppdraget av alle; å forsyne befolkningen med mat.

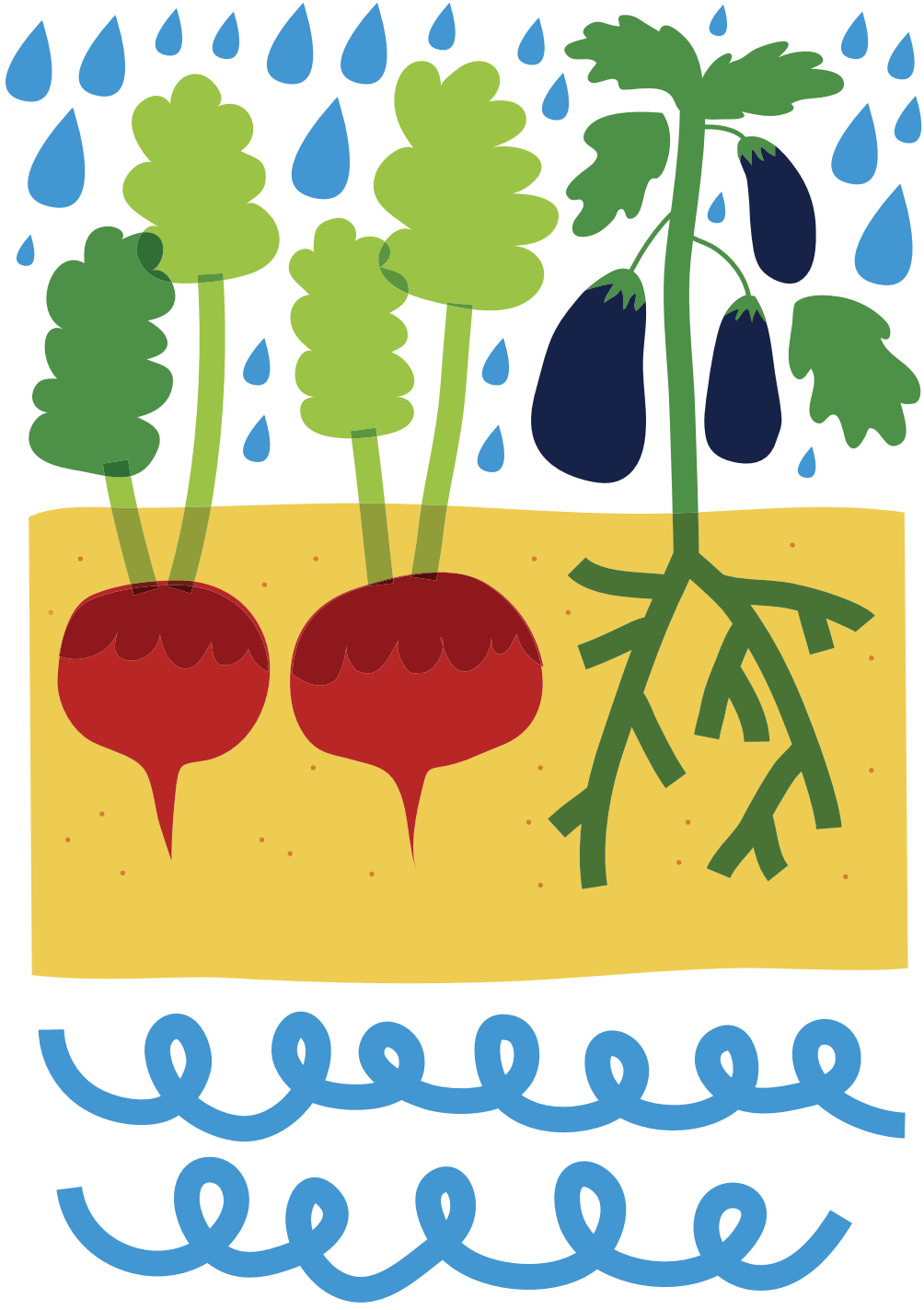

HVORFOR URBANT LANDBRUK?

Tilgang på sunn og kortreist mat er viktig for bærekraftig utvikling. For å sikre dette for alle, er tiltak i byer som urbant landbruk viktig. Rundt 55 prosent av verdens befolkning bor i urbane områder, og FN anslår at tallet vil stige til 65 prosent innen 2050. Dette medfører mange utfordringer, blant annet knyttet til mat og helse. Samtidig gir økt urbanisering også store muligheter hvis man klarer å styre utviklingen i en mer bærekraftig retning.

FNs bærekraftsmål er verdens felles arbeidsplan med 17 mål som skal nås innen 2030 (se faktaboks). Bærekraftsmål 11 handler om utviklingen av bærekraftige byer og samfunn. Målet er å skape byer som er trygge, inkluderende, tar vare på natur og miljø, og er motstandsdyktige mot klimaendringer og katastrofer.

Disse målene ble konkretisert for byer i 2016, da 169 land gikk sammen om New Urban Agenda, som er FNs globale strategi for bærekraftig byutvikling. Urban matproduksjon øker matsikkerheten, bekjemper sult og generer flere jobber. Økt grøntareal vil gjøre byene mer motstandsdyktig mot flom og vannmangel fordi områdene vil fungere som buffer når det er mye nedbør, og lagre vannet for fremtidig bruk. Flere åpne grøntområder har i tillegg vist seg å bidra til sosial integrering og minske utenforskap.

Selv om det produseres nok mat i verden til å mette alle, lever fortsatt 800 millioner mennesker i sult. FNs bærekraftsmål 2 sier at innen 2030 skal verden ha utryddet sult. Dette er fullt mulig å løse dersom vi iverksetter tiltak som gir bedre bruk av verdens arealer, min-

FNs bærekraftsmål

FNs bærekraftsmål er verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet, sikre en bærekraftig forvaltning av verdens naturressurser, og stoppe klimaendringene innen 2030. Målene er også kjent som 2030-agendaen. Arbeidsplanen består av 17 delmål som alle har til mål å være med på å sikre en mer bærekraftig verden.

dre ødeleggelse av matjord, og bedre fordeling av verdens ressurser. Urbant landbruk er med på å forvalte verdens areal og gi kortreist mat til flere. Kortreist mat laget i samhandling med naturen er også med på å oppnå FNs bærekraftsmål 13 (stoppe klimaendringene), ved å begrense transportering av matvarer og igangsette fotosyntese på en større andel landareal.

MEN HVORDAN FUNGERER DET DA?

Urbant landbruk bidrar til å løse mange av samfunnets utfordringer. Her presenterer vi noen eksempler på urbane dyrkingsprosjekter og hvilke egenskaper de tilfører byene og samfunnet i sin helhet.

Grønn infrastruktur

Urban matproduksjon fremmer byers motstandsdyktighet mot natur- og menneskeskapte klimapåvirkninger, fordi grønn infrastruktur med naturlige overflater absorberer vann, i motsetning til betong, asfalt eller naturstein som ikke klarer å absorbere store mengder vann. Med andre ord, en grønn by har mange gode kvaliteter utover det estetiske, som ikke alltid er så lett å se med det blotte øyet.

En av de viktigste kvalitetene til en grønn by er vannhåndteringen. Ved flom eller store nedbørsmengder sliter mange byer med å ta unna store vannmengder. Dette kan medføre oversvømmelser, som igjen kan føre til tap av menneskeliv og materielle skader. Byer har mange harde overflater som ikke slipper vann gjennom, eller klarer å absorbere det. Det fører til at man må lede vannet unna de forskjellige overflatene og til et basseng, for eksempel et vassdrag eller havet. Arealer med jord og planter tar opp og mellomlagrer vann før det videreføres naturlig eller det brukes opp av de grønne vekstene som lever der. Jord har egenskaper som bremser vannet og fungerer derfor som en buffer. Vannet kan også ledes videre til renseanlegg og være drikkevann for byer som ikke har så god tilgang på dette.

I tillegg til vannhåndtering er det mange andre viktige fordeler i å ha en grønn by. Planter hindrer blant annet jorderosjon fordi røttene er med på å binde jorden slik at den bedre kan motstå utvasking. Trær gir skygger på varme dager og er med på å regulere temperaturen i byen, hvor det ofte kan bli varmt grunnet tettheten og menneskeskapte aktiviteter. Trærne gir også ly for vind og regn, samtidig som de reduserer støynivået. Planter produserer oksygen gjennom fotosyntesen. De tilfører altså byer frisk luft, noe mange byer har et sterkt behov for. I tillegg er trær og planter hjem for mange store og små dyr, noe som igjen sikrer det biologiske mangfoldet. Byer står for 70 prosent av klimagassutslippene, som er nødvendig å kutte hvis man skal oppnå målene satt i Parisavtalen.

Dette kan grønn infrastruktur også bidra til siden jord og planter tar opp karbon og lagrer det.

Mellom 800 og 1000 millioner mennesker bor i slummer, eller såkalte uformelle bosetninger. Folkene som bor der er fattige og får ofte ingen støtte eller hjelp fra myndighetene. Det betyr at de sjelden har en god infrastruktur. Når det skjer naturkatastrofer er det slumområdene som er mest utsatt. Tiltak for å etablere en grønn infrastruktur er en rimelig fremgangsmåte for å gjøre slummene mer motstandsdyktige og bedre å bo i.

Grønne byer er bra for alle. Det bidrar til en økt forståelse for naturen vår og de forskjellige økosystemtjenestene som den leverer til menneskene, samtidig blir byene gode, trygge og inkluderende å bo i.

Matsikkerhet

Å øke befolkningens tilgang til mat er et viktig ledd i bygging av motstandsdyktige og bærekraftige byer. Tilgang til sunn mat uttrykkes som matsikkerhet; at alle mennesker har fysisk og økonomisk tilgang på tilstrekkelig, trygg, og næringsrik mat som møter preferanser og behovene de har for å kunne leve aktive, meningsfylte liv. I dag er dette langt fra en realitet, og konsekvensene kan være fattigdom, sult og mangelsykdommer på grunn av feilernæring. Å dyrke mat i byene bedrer tilgangen til frisk og næringsrik mat, samtidig som det gir inntekter og livsgrunnlag til urbane fattige.

I Nairobi har urbant landbruk tidligere vært stemplet som ulovlig, samtidig som rundt 30 prosent av byens befolkning på en eller annen måte dyrker mat. Gjennom press fra aktører som Mazingira Institute (mazingira betyr nærmiljø på swahili) har myndighetene endret tilnærming til byens bønder. Organisasjonen har de siste årene gitt opplæring i sosiale og juridiske rettigheter, klimatilpasning og mer effektive dyrkingsmetoder til tusenvis av bønder. I tillegg er det startet ungdomsgrupper, egne kvinnegrupper og mentorprogram der nye bønder får opplæring av tidligere kursdeltakere. Formålet til Mazingira Institute er å øke de urbane dyrkernes følelse av eierskap for sine egne nabolag, for byen og for maten de produserer. Ved å øke produksjonen kan de både brødfø egen familie og selge overskuddet. Det bidrar til å øke både enkeltmenneskenes og byens matsikkerhet, som i høy grad er avhengig av fysisk tilgjengelighet av råvarer.

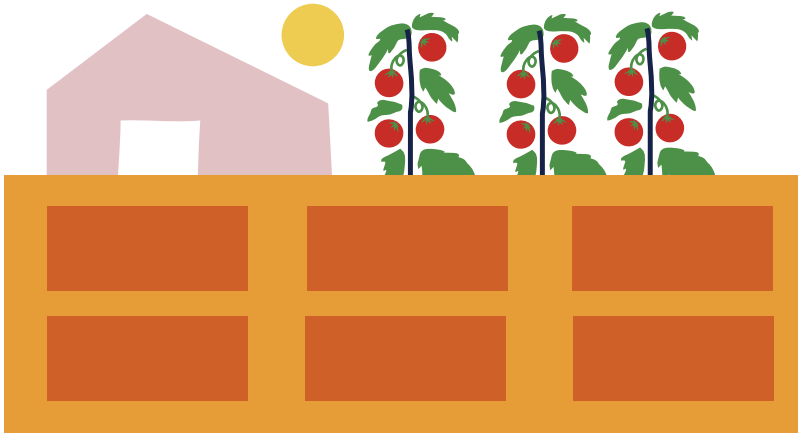

Grønne arbeidsplasser og kretsløp i byen

Urban dyrking har mange fordeler, for eksempel skaping av tilhørighet i nabolaget og muligheten til å skape klimavennlige jobber for å sikre den grønne omstillingen verden trenger. På en takhage i New York har prosjektet Brooklyn Grange skapt et samlingspunkt der bevisstgjøring om biologisk bærekraft står sentralt. På takhagen produserer de store mengder økologisk dyrkede urter og grønnsaker som selges lokalt, i tillegg har prosjektet bier utplassert på tak flere steder i byen. Målsettingen for prosjektet er å produsere økologiske grønnsaker til nabolaget, på en måte som er økonomisk bærekraftig og skaper klimavennlige arbeidsplasser. I København har Østergro blitt landets første takgårdsbruk - med både høns, grønnsaker, bier, kaniner og drivhus midt i hovedstaden. Tanken bak initiativet er å bringe tilbake bevisstheten til hvor maten kommer fra, gjennom å blant annet ha undervisning for lokale skoleklasser og barnehager.

Andre prosjekter sikter også på å ta i bruk matavfall som for eksempel kaffegrut i sitt kretsløp - gruten inneholder mange næringsstoffer som kan brukes videre i kompost eller dyrking av matsopp. I Oslo har Gruten tatt i bruk kaffegrut fra lokale bedrifter for å produsere økologisk såpe, kaffekopper og dyrke østerhavssopp. Produksjonen går da inn i et nytt kretsløp hvor det som tidligere var avfall blir til nye produkter og grønne arbeidsplasser.

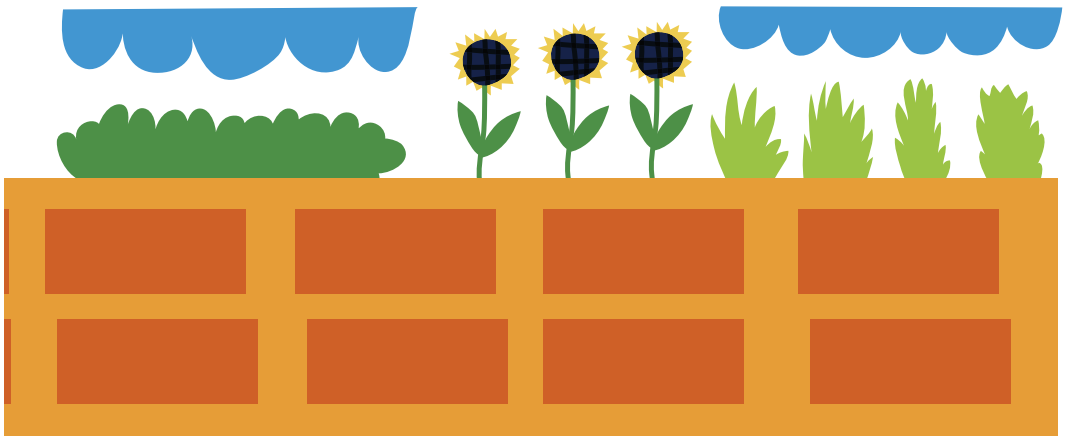

Sosial bærekraft

Gjennom blant annet fellesskapsbygging, sosial integrering og bevisstgjøring rundt mat, kan urbant landbruk i det offentlige rom påvirke den norske folkehelsen. Dette er utgangspunktet for forskningsprosjektet ved Norges Miljø- og Biovitenskapelige Universitet (NMBU) Cultivating Public Spaces. Dette er et tverrfaglig prosjekt med samarbeidspartnere i både det offentlige og det private. Målet er å undersøke hvordan urbant landbruk i det offentlige rom kan bidra til forbedret folkehelse, gjennom å legge til rette for at folk i den kompakte byen har steder å møtes på tvers av kulturer, generasjoner, sosial klasse, og lignende.

Videre undersøker prosjektet hvordan urbant landbruk fører til økt følelse av tilhørighet i samfunnet og nærmiljøet, og hvorvidt deltakerne får et nærere forhold til maten de spiser. For å finne ut av dette er en rekke initiativer på urbant landbruk i Oslo valgt som eksempelstudier. Initiativene blir fulgt gjennom sesongen av de som leder prosjektet, samtidig som de alle er tilgjengelig for offentligheten. Flere av prosjektene er plassert i nærheten av kompakt bebyggelse.

Et eksempel er Voksenenga Nærmiljøhage i Hovseterdalen. Her inviteres innbyggere i nærmiljøet til deltakelse i felleshagen, fellesmiddager og andre aktiviteter, parselldyrking, arbeidstrening, kurs, og mye mer. Deltakelse inkluderer både beboere i blokkbebyggelsen på den ene siden og villaeiere på den andre. Her blir sosial status satt til side, kunnskap og erfaring delt, og samhold skapt.Med slike positive resultater er det også et mål for prosjektet å se på hvordan urbant landbruk kan systematisk integreres i urbane offentlige rom i Norge. I Oslo overtar kommunen et prøveprosjekt på Losæter og får dermed Norges første bybonde i moderne tid.

HVORDAN BLIR JEG BYBONDE?

Å bli bybonde er faktisk veldig lett. Det krever kun at du selv dyrker noe du eller andre kan spise. En blomst er nok, men det er som regel mer givende og lærerikt med litt flere og mer varierte vekster. Det kreves ingen forkunnskaper, man lærer underveis og konsekvensen ved at man feiler er ikke større enn at man lærer. Her presenterer vi noen eksempler for hvordan du kan engasjere deg i urbant landbruk:

Hjemmedyrking

Å dyrke hjemme er lett, og krever stort sett noen frø, og en potte, melkekartong, bøtte eller blomsterkasse, plantejord og litt tålmodighet. Har du en liten balkong eller bakhage kan du dyrke både poteter, grønnkål, jordskokker og spinat i bøtter eller potter. Paprika, tomat og chili gror også fint i en solrik vinduskarm, eller en lun del av balkongen. Husk bare at tomatplanter drikker mye vann. Når du skal så frø, starter du med lecakuler eller bare noe grus, som holder på fuktigheten. Deretter fyller du rikelig på med plantejord (husk: kjøp torvfri jord).

Noe av det enkleste å dyrke er gulrøtter. De kan dyrkes i melkekartonger - da kan man få èn gulrot i hver kartong. Potet dyrker du ved å la den spire i et par uker (kalles groer). Deretter planter du ut i en bøtte med små pustehull nederst, en gang etter starten av mai. Pass på å ikke la jorden tørke ut. Når planten er blitt rundt 10 cm høy er det på tide å “hyppe” planten, ved å pakke jorden litt ekstra rundt midten av planten så den blir stående i en liten haug jord. Da produserer den flere poteter, som ikke blir lett grønne. Potetene kan du høste fra slutten av august.

Husk at det varierer fra plante til plante når man skal sette ut frøet i jorden. Noen planter, som hvitløk skal settes ut før vinteren, året i forveien. De viktigste for plantene er uansett mye lys og næring. Mange planter er i tillegg avhengig av varme og tåler frost veldig dårlig. Gode råd og tips for urban dyrking av forskjellige vekster kan du finne i bøker og på internett.

Parselldyrking

Mange som bor i byen har ikke tilgang til egen hage. Da kan en god løsning være å skaffe seg en liten parsellkasse eller tilgang til en parsellhage der man kan dyrke. I Oslo ble 100 parsellkasser delt ut i loddtrekning på Losæter i 2012, hele 4000 søkte. Å jobbe sammen i parsellhager er sosialt og lærerikt, samtidig som man får muligheten til å følge med på, og høste maten man selv dyrker. Ofte er det dessverre lang ventetid for å få en plass siden det er populært. Det er likevel verdt å skrive seg opp på venteliste når man vet alle de gode ringvirkningene en parsell kan ha.

Mange borettslag og nabolagsgrupper har også parsellkasser, der man selv er ansvarlig for å vedlikeholde kassen man blir tildelt. Et eksempel på nabolagsdyrking er Sagene takhage i Oslo, der alle interesserte kan være med på urban dyrking midt i en tett befolket bydel. Økologisk Norge sin Oslo-gruppe står bak prosjektet, og har blant annet engasjert en gruppe som skal fungere som ungdomsambassadører for barn og ungdom i nabolaget. Her er målsettingen at alle kan være med, uansett bakgrunnskunnskap eller sosial tilhørighet.

Om det ikke finnes parsellgrupper i ditt nabolag, kan du jo prøve å starte en selv gjennom borettslaget, eller bekjente! Mange kommuner gir støtte til oppstart av urbane dyrkingsprosjekter, som kjøp av jord og kasser. Sjekk ut om din kommune har en slik ordning. I tillegg deler noen sparebankstiftelser også ut penger for nettopp slike prosjekter.

Frivillige organisasjoner

Hvis man ikke har tid eller mulighet til å dyrke sin helt egen parsell, kan man for eksempel delta i dugnader på steder som Losæter og Sagene takhage. Her er det flere frivillige organisasjoner som har parseller en kan være med og delta i. Da jobber man sammen, har det hyggelig og lærer om dyrking og andre temaer samtidig. Du kan for eksempel ta kontakt med Spire og delta i Andelslaget på Losæter.

Økologisk kretsløp

Utnytter man matavfallet riktig, kan det bli til frisk og næringsrik plantejord. Bokashi er et japansk system for kompostering som verken krever mye plass eller lukter mye. Ved å kompostere matavfallet kan man få ny jord flere ganger i året, som man enten kan bruke selv, gi vekk eller legge ut i et grøntområde i nærheten. Ellers gjør både kaffegrut og eggeskall seg godt i vanlig jord. Kaffegruten inneholder mye nitrogen, mens eggeskall tilfører kalsium til jorda.

Mange kommuner eller renovasjonsselskaper gir støtte til kjøp av komposteringsutstyr. Noen gir i tillegg også fratrekk på renovasjonsavgiften hvis man komposterer sitt eget matavfall. Sjekk ut om din kommune tilbyr noe slikt. Om den ikke gjør det, er det kanskje verdt å spille det inn til en lokalpolitiker?

Selvplukk og konservering

Å være bonde i byen handler også om å utnytte maten som allerede finnes. I mange nabolag og grøntområder kan man om høsten plukke epler, pærer, plommer, og aroniabær (vokser ofte i tettbebygde områder). Et tips for små epler, pærer og plommer kan være å lage chutney, syltetøy, tørke eller sylte dem. Da slipper man å kaste den rare frukten som ikke blir spist fersk.

Reiser man litt ut fra byen kan man også finne sopp, ville bær og fiske - her gjelder det bare å komme seg ut og prøve seg frem! Det er viktig å spørre hvis man skal høste fra private eiendommer, og undersøke om man må kjøpe fiskekort. Allemannsretten gir deg lov til å høste bær og blomster. Noen steder kan det finnes unntak. Undersøk derfor gjerne på Miljødirektoratet sin hjemmeside før du går ut på tur. Også er det selvfølgelig viktig å undersøke grundig hva som kan være giftig før man spiser det. Soppkontrollen har enkelte ganger kontrollører plassert ute i soppsesongen, i tillegg til kurs man kan delta på. Sjekk ut hva som skjer i ditt nærområde!

Du kan også ta grønnsakene du har høstet selv og fermentere dem for å bevare dem lengre. Fermentering er en gammel konserveringsmetode som legger til rette for naturlig forekommende melkesyrebakterier. Slik holder grønnsakene seg friske over lengre tid, det er også bra for magen! Les mer om fermentering på våre nettsider.

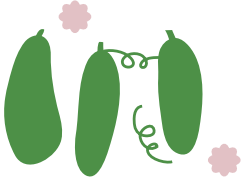

LYKKE TIL MED DYRKINGA!

OM SPIRE

Spire er en organisasjon for unge voksne i alderen 18-30. Spire jobber for en bærekraftig og rettferdig fordeling av verdens ressurser. Gjennom politisk påvirkning og praktisk arbeid utfordrer vi strukturene som hindrer bærekraftig utvikling. Kunnskap gir unge handlingsalternativer, slik at de selv kan bidra til en bedre verden både i dag og for framtidige generasjoner. Spire arbeider både nasjonalt og internasjonalt, og samarbeider med organisasjoner i Norge og det globale Sør.

Det koster kun 50 kroner i året å være medlem, og med dette gir du oss større politisk tyngde og gjennomslagskraft.

Send SMS med kodeord <Spire inneværende år> og <din epostadresse> til 2434 (kr 50,-). Eksempel: <Spire 2018 navn@epost.no>.

Er du over 30 år kan du bli fastgiver og gi et selvbestemt beløp i måneden.

Les mer på **www.spireorg.no**

Tekstforfattere
Joakim Gitlestad, Sara Vågenes, Vebjørn Stafseng, Karianne Oppgård Andersen, Solveig Gjørv Røraas, Hege Skarrud

Design og illustrasjoner
Anna Rzymyszkiewicz-Matecka
annarzymy.com

Spire 2018

Laget med støtte fra Norad

spireorg

www.spireorg.no